

Zašto SDP-ova vlada nije socijaldemokratska?

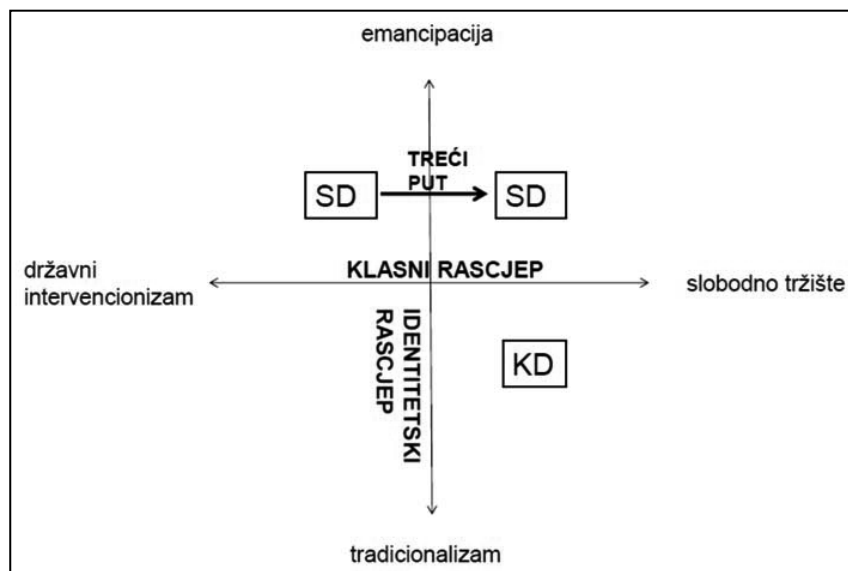
Danijela Dolenc

**”Ti si naivan, još tristo godina
u Hrvatskoj neće biti uvjeta za
socijaldemokraciju”**

”Ti si naivan, još tristo godina u Hrvatskoj neće biti uvjeta za socijaldemokraciju.” Prema svjedočenju Antuna Vujića, 1990. godine izjavila je to Savka Dabčević-Kučar odgovarajući na njegovu ponudu da postane liderica socijaldemokratske opcije u Hrvatskoj.¹ U ovome tekstu pokušat ću analizirati zašto u Hrvatskoj u proteklih dvadeset i pet godina nisu stvoreni uvjeti za razvoj socijaldemokratskih ideja i vrijednosti.

U izbornom programu iz 2011. Kukuriku koalicija ponudila je dotad već potrošen koncept *trećeg puta*, obećavajući *win-win* situaciju u kojoj će tržišni pobjednici zarađivati i napredovati, dok ćemo gubitnike kompenzirati socijalnim programima.² Malo je komu to zvučalo uvjerljivo, s obzirom na to da su još devedesetih godina socijaldemokratske vlade u zapadnoj Europi pokazale da je u praksi funkcioniranje tržišta prioritet, dok se negativne društvene nuspojave samo nastoje ”sanirati”. Ispravnom se pokazala Callinicosova tvrdnja prema kojoj egalitarne aspiracije nije moguće pomiriti s neoliberalnom ekonomijom.³ U međuvremenu je svijet pogodila duboka kriza koja je 2008. počela kao kriza financijskih tržišta, ali se s vremenom razvila u trostruku spiralu ekonomske krize, ekološke krize i krize socijalne reprodukcije.⁴ Pored toga, suočeni smo i s najozbiljnijom krizom projekta Europske unije od njezina nastanka.⁵ Zanimajući sve te izazove, Kukuriku koalicija obećavala je isluženi recept prema kojemu će se širenjem tržišta prosperitet ”preliti” na sve slojeve društva.

Da je to u praksi neizvedivo, postalo je jasno odmah nakon dolaska koalicije na vlast, kada je glavna poruka postala ona o potrebi rezanja i štednje. Premijer Milanović protekle je tri

Slika 1. Osi stranačkog natjecanja i utjecaj politike trećeg puta

Izvor: izradila autorica

Napomena: kratice SD i KD označavaju dvije temeljne stranačke obitelji u europskom stranačkom prostoru, socijaldemokratsku i kršćansko-demokratsku. Formulirajući politiku trećeg puta, europska socijaldemokracija pomakla se prema desnom kvadrantu.

godine uporno ponavljao kako Hrvatska ne može trošiti novac koji nije zaradila, iznova uspoređujući državne financije s obiteljskim proračunima. Kakvi su rezultati? Ako krenemo od najmanje važnoga, možemo zaključiti kako je premijer značajno promijenio službenu retoriku. Ulazeći u posljednju godinu mandata, više je puta izjavio kako "se ne može samo štedjeti, već treba ulagati i trošiti", te da "sedam godina politike grube štednje u Europskoj uniji, u koju je u početku čak i vjerovao, nisu donijele u stvari ništa"⁶

Slaba nam je utjeha to što premijer mijenja uvjerenja jer su rezultati ove vlade porazni. Da su premijer i njegovi bliski surad-

**U izbornom programu iz 2011.
Kukuriku koalicija ponudila je dotad
već potrošen koncept *trećeg puta*,
obećavajući *win-win* situaciju u
kojoj će tržišni pobjednici zarađivati
i napredovati, dok ćemo gubitnike
kompenzirati socijalnim programima**

nici dosljedni liberali, kakvima su se deklarirali, proveli bi mjere poput onih u Letoniji ili Bugarskoj – rezanje javne potrošnje 20 posto u jednoj godini, uvođenje jedinstvene porezne stope od 10 posto, rezanje zaposlenosti u javnom sektoru za 30 posto, 40-postotno smanjenje plaća u javnom sektoru i tomu slično. Činjenicu da Letonija i Bugarska imaju najviši rizik siromaštva i socijalne isključenosti te urušen zdravstveni i obrazovni

sustav, dosljedni liberali prihvatili bi kao opravdanu. Pozitivni pokazatelji u tom bi slučaju bili smanjen deficit, povoljnija poslovna "klima" i manja država, dok je činjenica da u društvu postoje nejednakosti ionako iz te perspektive neizbježna.

Takve mjere Kukuriku koalicija nije imala hrabrosti provesti, a nije stala ni iza socijaldemokratske politike kojoj bi ključan ekonomski pokazatelj uspjeha bilo poboljšanje kvalitete života prosječna građanina. Ukratko, podbacila je na obje fronte, liberalnoj i socijaldemokratskoj. Državni proračun nije balansirao, rashodi i dalje premašuju prihode, dug opće države nastavio je rasti prosječno jednakom brzinom kao od početka recesije, nema ekonomskog oporavka, a državna uprava nije reformirana. Zbog toga je liberali prozivaju da nije ništa napravila. S druge strane, urušavaju se zdravstvo i obrazovanje, smanjena su materijalna prava radnika u javnom sektoru, a zabrinjavajuće visoka nezaposlenost doprinosi

rastućim nejednakostima u društvu, zbog čega je se svaki socijaldemokratski birač ima pravo odreći.

Drugim riječima, razočarala je sve segmente vlastitoga biračkog tijela. Radnici u javnom sektoru izmrcvareni su sitnim rezanjima i osporavanjem materijalnih prava, povrijeđeni su Vladinim nepovjerenjem te su im ugroženi materijalni i simbolički statusi u društvu. Vlada je uspjela razočarati i svoju liberalnu biračku bazu, s obzirom na to da državu nije "dovela u red", kao i one koji s negodovanjem gledaju na ishod referendumu o braku te popuštanje pred konzervativnim pritiscima oko školskih kurikuluma, ženskih reproduktivnih prava, braniteljskih zahtjeva i sl.

Međutim, kriza socijaldemokracije sveprisutna je, pa je li onda pošteno zamjerati SDP-ovoj vladi što ne provodi dosljednu socijaldemokratsku politiku? U velikoj mjeri bolest naše socijaldemokracije zaista jest paneuropska, ali je na to loše europsko nasljeđe domaća socijaldemokracija dodala i vlastite propuste.

Dosta je već napisano o sutonu europske socijaldemokracije⁷, uzroku države blagostanja i preusmjeravanju prema ekonomskom liberalizmu⁸, kolonizaciji društvenih ciljeva ekonomskom logikom⁹ te napuštanju ideje o europskom socijalnom modelu¹⁰. Idejni zaokret prema očaravajućoj moći tržišta ocrtan je i u promjeni fundamentalnih principa europskog projekta. Peter A. Hall nedavno je izjavio da je inicijalna ideja vodilja EU-a bila "mir u Europi", a nakon *Sporazuma o jedinstvenom tržištu* iz 1987. postupno se preoblikovala u "prosperitet kroz jedinstveno tržište"¹¹. Nakon što je Lisabonska strategija iz 2000. kao temeljni cilj Europske unije postavila stvaranje "najkompetitivnije ekonomije svijeta", ekonomska liberalizacija dobila je još snažniji zamašnjak. Posljedice tih politika osjećaju se posvuda, a posebno u zemljama bivšega istočnog bloka koje su prolazile proces pristupanja Europskoj uniji.¹² U širokoj paleti postkomunističkih zemalja od Baltika do Crnog

mora prisutni su isti trendovi smanjivanja ukupne razine javnog ulaganja u socijalnu zaštitu, smanjivanja rashoda za mirovine i obrazovanje i smanjivanja udjela zaposlenika u javnom sektoru. Istovremeno, ta društva bilježe rast nejednakosti prihoda i rizika

Da su premijer i njegovi bliski suradnici dosljedni liberali, kakvima su se deklarirali, proveli bi mjere poput onih u Letoniji ili Bugarskoj

siromaštva, kao i trajno visoke razine nezaposlenosti. Analitičari upozoravaju na to da se u postkomunističkim zemljama kao posljedica politike ekonomskog liberalizma, koju su promovirali EU i međunarodne financijske institucije poput Svjetske banke i MMF-a, razvila liberalna inačica ovisnog kapitalizma, koju karakteriziraju toksična kombinacija srozavanja životnog standarda i prava radnika s jedne strane te ekonomije koje su prekomjerno ovisne o vanjskim investicijama s druge strane.¹³

Sve to pomaže objasniti probleme suvremene socijaldemokracije u Europi, a onda i u Hrvatskoj. Osnovna je razlika između starih i novih demokracija u tome što su stare demokracije u drugoj polovici 20. stoljeća bile obilježene razvojem države blagostanja. Povijesno, to je jedini kontekst u kojem su se uspješno stabilizirali demokratski sustavi.¹⁴ Raniji su pokušaji demokracije u Europi propali, između ostalog zato što nije postojala socijalna država koja bi režimu osiguravala legitimnost. U drugoj polovici 20. stoljeća razvijeno je i programsko stranačko natjecanje, koje su Lipset i Rokkan teorijski predočili kao agregaciju društvenih sukoba oko dva temeljna rascjepa – teritorijalno-kulturnog i funkcionalnog.¹⁵ Ta dva rascjepa možemo

U širokoj paleti postkomunističkih zemalja od Baltika do Crnog mora prisutni su isti trendovi smanjivanja ukupne razine javnog ulaganja u socijalnu zaštitu, smanjivanja rashoda za mirovine i obrazovanje i smanjivanja udjela zaposlenika u javnom sektoru

rječnikom suvremene političke teorije odrediti kao identitetski i klasni, gdje prvi predstavlja sukobe oko koncepcije nacije, sukobe između centra i periferije, etničke i druge manjinske sukobe, dok je drugi povijesno povezan s ulaskom socijalističkih stranaka u parlamentarnu arenu, a označava sukobe rada i kapitala, odnosno pregovore o alokaciji društvenih resursa i uloge države u ekonomiji.

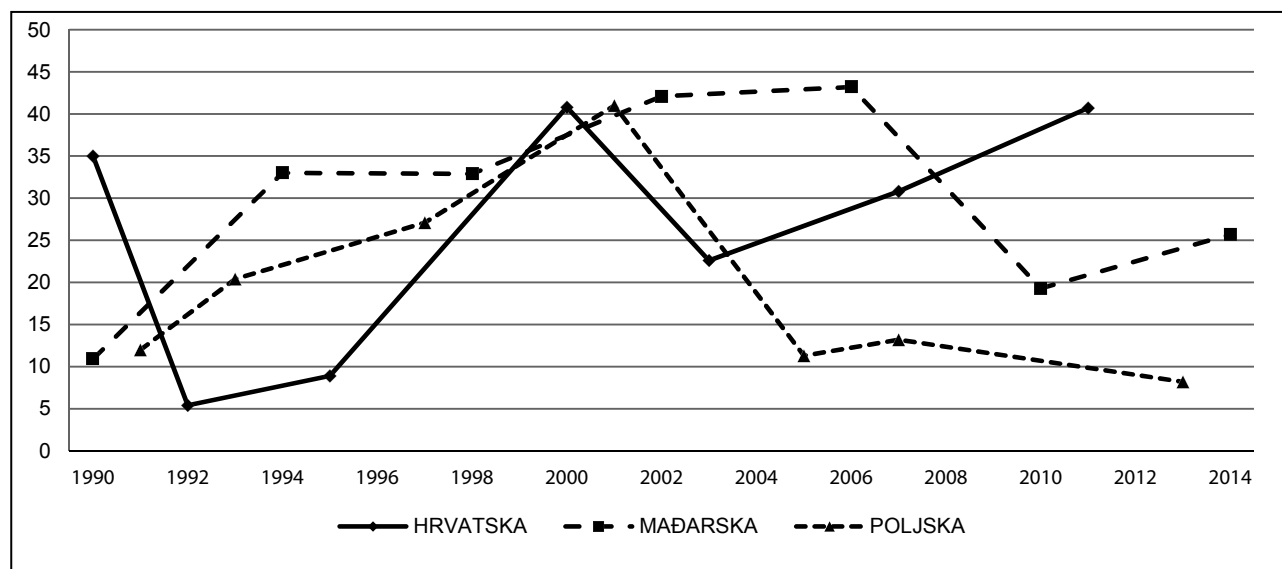
broj 20 - prosinac 2014.

Devedesetih godina u postkomunističkoj Europi nije bilo značajnog razvoja redistributivnih politika kao podloge za razvoj programskog natjecanja stranaka oko socioekonomskih pitanja. To početno razdoblje prijelaza u kapitalizam donijelo je smanjenje zaposlenosti, deindustrijalizaciju i rast ekonomskih nejednakosti, dok su međunarodni akteri inzistirali na daljnjoj liberalizaciji i deregulaciji te smanjivanju uloge države u ekonomiji. Osim što su se suočile s potpunom delegitimacijom socijalističke ideologije, stranke sljednice bivših saveza komunista trebale su "obnoviti" socijaldemokraciju u uvjetima u kojima nije bilo moguće provoditi značajnije redistributivne programe. Dapače, trebalo je radnicima, koji su dotad bili nositelji poretka, objasniti da se trebaju pomiriti s činjenicom da su u novom poretku oni nužni gubitnici. Ekonomska je kriza od 2008. naovamo te imperativne dodatno ojačala, a politika štednje, koju sada provode nominalno socijaldemokratske vlade, efektivno je dokrajčila i zadnje trunke legitimnosti socijaldemokratske ideologije.

Devedesetih godina u postkomunističkoj Europi nije bilo značajnog razvoja redistributivnih politika kao podloge za razvoj programskog natjecanja stranaka oko socioekonomskih pitanja

Može se reći "pa što", to je ionako propala ideja koja bi trebala biti u ropotarnici povijesti zajedno sa svima koji ne prihvaćaju "neumitnost globalizacije". To mi se ipak čini lakomisleno, s obzirom na to da je izravna posljedica prijelaza socijaldemokrata i demokršćana na doktrinu ekonomskog liberalizma jačanje drugog političkog rascjepa, onog identitetskog (vidi *sliku 1*). Budući da se o ekonomskim pitanjima u načelu slažu, stranke u privlačenju birača naglašavaju identitetski rascjep. Na desnici identitetski rascjep poprima raznolike autoritarne naglaske usmjerene protiv Drugoga – bio on etnička manjina, fantomski "komunist", afrički imigrant ili Musliman. Suočena s tim tendencijama, socijaldemokracija nastoji obraniti univerzalističke vrijednosti i ljudska prava.

Prvi primjer dominacije identitetskog rascjepa nalazimo u Poljskoj, gdje su se pokret Solidarnost i socijaldemokratski Savez demokratske ljevice odmaknuli od predstavljanja radnika, omogućivši time da se radnici mobiliziraju autoritarnim politikama, poput onih koje zastupa stranka Zakon i pravda.¹⁶ Za Hrvatsku je od prvih višestranačkih izbora do danas višestruko empirijski utvrđeno da klasni rascjep ne utječe u većoj mjeri na strukturu stranačkog natjecanja, dok se društvene skupine nižega socioekonomskog statusa mobiliziraju putem nacionalizma i konzervativnih katoličkih vrijednosti.¹⁷ Slična dinamika prisutna je i u ostalim postkomunističkim zemljama gdje socijaldemokratske stranke nisu adresirale radnike i klasni sukob.¹⁸ Umjesto toga, birače iz nižih socioekonomskih slojeva preuzimaju stranke

Grafikon 1. Izborni rezultati socijaldemokratskih stranaka u Poljskoj, Mađarskoj i Hrvatskoj 1990. – 2014.

Izvor: Parties and Elections, <http://www.parties-and-elections.eu/>

desnice kroz identitetske politike nacionalizma, šovinizma i druge oblike isključivosti. Sve to trebalo bi nas zabrinuti, jer povijesno iskustvo pokazuje da je dominacija klasnog rascjepa povoljnija za demokratizaciju. Na toj osi natjecanja "neprijatelj" je ekonomski sustav koji je potrebno reorganizirati, a ne neki etnički ili politički "Drugi" kojega želimo ukloniti iz zajednice. Tu tezu dobro ilustrira mađarski *Fidesz*, koji se značajno okoristio kolapsom socijaldemokracije te pokušava izgraditi autohtonu mađarsku verziju autoritarne vladavine unutar formalno demokratskih okvira.

**Za Hrvatsku je od prvih
višestranačkih izbora do danas
višestruko empirijski utvrđeno da
klasni rascjep ne utječe u većoj
mjeri na strukturu stranačkog
natjecanja, dok se društvene skupine
nižega socioekonomskog statusa
mobiliziraju putem nacionalizma i
konzervativnih katoličkih vrijednosti**

Grafikon 1 prikazuje izborne rezultate (postotak osvojenih glasova) socijaldemokratskih stranaka u Hrvatskoj, Mađarskoj i Poljskoj od prvih višestranačkih izbora do danas. Bitno je primijetiti tri aspekta prikazanih trendova. Prvo, usprkos etiketi "komunizma", socijaldemokratske stranke u Poljskoj i Mađarskoj vrlo su se brzo nakon prvih višestranačkih izbora oporavile i osvojile izbore. Poljski Savez demokratske ljevice formirao je

vladu već 1993. godine, a Mađarska socijalistička stranka 1994. godine. Nasuprot tomu, u Hrvatskoj je SDP u koaliciji s HSLS-om prvi put osvojio vlast tek 2001. godine. Drugo, početkom prošlog desetljeća popularnost tih stranaka bila je na vrhuncu u sve tri zemlje, kada je socijaldemokracija u istočnoj Europi preuzela doktrinu *trećeg puta* i provodila niz mjera ekonomske liberalizacije. Nakon tog razdoblja pojavljuju se problemi koji su prvo bili vidljivi u Poljskoj. Na izborima 2005. Savez demokratske ljevice porazila je konzervativna stranka Pravo i pravda, a nakon toga dramatično mu je pala potpora. Na posljednjim parlamentarnim izborima Savez demokratske ljevice osvojio je tek 8,2 posto glasova i sada je po snazi tek peta stranka u Sejmu. U Mađarskoj su socijaldemokrati osvajali preko 40 posto glasova u četiri izborna ciklusa za redom dok ih Orbanov *Fidesz* nije pomeo na izborima 2010. godine, nakon što je uspješno mobilizirao mađarski nacionalizam. Uzevši u obzir recentne zamahe konzervativnih i isključivih politika u Hrvatskoj, može se očekivati kako i SDP-u predstoji sličan poraz.

Uz prethodno spomenuta strukturalna organiziranja i paneuropsku krizu socijaldemokracije, trajnu slabost SDP-a treba pripisati i jednom čimbeniku koji je specifičan za Hrvatsku. Iako su se i druge socijaldemokratske stranke morale hrvati s etiketom komunizma i pokušavale pobijediti na izborima koristeći se socijaldemokratskom retorikom uz primjenu liberalnih politika, SDP se sučuo s dodatnim otegotnim okolnostima. Dok su se u Poljskoj i Mađarskoj devedesetih godina političke arene ubrzano pluralizirale kroz kompetitivne stranačke sustave, ratne su okolnosti u Hrvatskoj dovele do monolitizacije političke sfere. Vlada demokratskog jedinstva efektivno je dokinula političku opoziciju. U tom se kontekstu HDZ uspješno nametnuo kao jedini legitimni nositelj vlasti, proglašavajući svaku kritiku destabilizacijom i izdajom.¹⁹ Iako je na izborima 1990. SDP osvojio trećinu mjesta u parlamentu, stranka je bila gotovo nevidljiva.²⁰ Poistovjećivanje jugoslavenstva, agresora i komunizma učinilo je poziciju SDP-a dvostruko nelegitimnom.

Osim toga, sve političke opcije suočile su se sa snažnom nacionalističkom mobilizacijom, koja je u kombinaciji s ugroženom državom i osporavanjem suvereniteta uvukla sve stranke u nacionalističku retoriku. Zamjena klasnog sukoba identitetskim bila je vidljiva gotovo "preko noći", kad su nestali radnici kao nominalni nositelji dotadašnjeg režima, a novi adresat režima postala je većinska etnička skupina – Hrvati. U novom diskursu hrvatskog držatvorstva i njezina predsjednika čak je i riječ "radnik" izbrisana iz političkog prostora, a zamijenjena apolitičnim pojmom "djelatnika".²¹ O zaraznoj moći etničke mobilizacije tog vremena izvrsno svjedoči plakat Socijaldemokratske stranke Hrvatske iz 1992. na kojemu Željka Antunović govori ispred natpisa "I radnici su Hrvati". Taj kratki slogan plastično svjedoči o svojoj bijedi tadašnje ljevice, koja u nastojanju da se radnici potpuno ne izbrišu iz državne politike, stremi dati im vrijednost, tvrdeći kako su i oni pripadnici etničke većine.

Mnogi kažu da su to bila vremena kad je nacionalni zanos u kombinaciji s prijetnjom suverenosti zahvatio sve pore društva, pa tako i svaku političku poruku. Zaista, ne bi bilo pošteno u takvim uvjetima tražiti od socijaldemokracije da se konstituiraju brzo kao u Mađarskoj ili Poljskoj. Međutim, pravi problem leži u činjenici da SDP i dvadesetak godina kasnije upada u zamku nacionalizma. Vujić u nedavno objavljenoj knjizi *Hrvatska i ljevica* navodi da se SDP pod Račanovim vodstvom sve do pobjede 2000. nije oslobodio osjećaja krivnje zbog "grijeha

O zaraznoj moći etničke mobilizacije tog vremena izvrsno svjedoči plakat Socijaldemokratske stranke Hrvatske iz 1992. na kojemu Željka Antunović govori ispred natpisa "I radnici su Hrvati"

prošlosti". Situacija je zapravo puno gora jer sve do danas SDP nije prestao igrati utakmicu na protivnikovu terenu, odnosno nije uspio uzmaknuti identitetskim politikama koje HDZ uvijek iznova uspješno nameće. Sve do danas socijaldemokrati ponavljaju da su i oni branitelji, da i oni vole Hrvatsku te kako i među njima ima vjernika. Na svakim se izborima iznova spotiču na hrvatstvo kad se raspravlja o glasovima dijaspore ili o politici prema Hrvatima u Bosni i Hercegovini, a jednako je tako sa zdravstvenim i građanskim odgojem, umjetnom oplodnjom, pobačajem ili diskriminacijom seksualnih manjina.

Vrijedi razmisliti komu tom strategijom pomažu. Račan je doživio ozbiljan pokušaj destabilizacije svoje vlade 2001. na splitskom skupu nominalno organiziranom za Mirka Norca, koji je bio militantno okupljanje na kojem su premijer, Vlada broj 20 - prosinac 2014.

Slika 2. Skup SDH 1992.

Izvor: Vujić 2014, uz dopuštenje autora za reprodukciju fotografije

i predsjednik države proglašeni izdajicama i komunistima. Danas, čitavo desetljeće kasnije, kada SDP ponovno vodi Vladu, HDZ uspješno mobilizira braniteljske udruge u disrupciji važnih državnih praznika kao što su Dan pobjede i domovinske zahvalnosti ili Dan sjećanja na Vukovar. Najvišemu državnom vodstvu izvikuju se uvrede, ometa ga se u javnom nastupu i prolasku predviđenom protokolarnom rutom. U Vukovaru grupe građana uništavaju ćirilčne ploče na državnim institucijama, a u Zagrebu braniteljske udruge pozivaju na borbu protiv Jugoslavena (!) i prosvjeduju jer ova vlada "daje Srbima ista prava". Nakon više od mjesec dana prosvjeda koji krši *Zakon o javnom okupljanju* i opetovanog nepoštivanja državnih institucija, SDP-ova vlada ispunila je zahtjeve braniteljskih udruga da se odgodi primjena jednog zakona i revidira drugi zakon relevantan za njihova materijalna prava.²² Kao odgovor na te ustupke branitelji su nastavili prosvjed, s tim da su zahtjev za smjenom ministra branitelja dopunili zahtjevom za premijerovom ostavkom.

Na drugome dijelu identitetske fronte, onom vjerskog konzervativizma, SDP je također napravio seriju teško razumljivih ustupaka. Građansko obrazovanje²³, kao jedna od perjanica programa Kukuriku koalicije, ipak u mandatu ove vlade neće biti uvedeno. Kompletno medicinsko osoblje nekoliko javnih bolnica odbilo je provoditi pobačaj, pravo koje je u Hrvatskoj zajamčeno zakonom iz 1978. godine, a u Vladi ne smatraju da je to problem o kojem se trebaju jasno izjasniti. Nadalje, ujesen 2014. Sabor je usvojio *Zakon o financijskom poslovanju i računovodstvu neprofitnih organizacija*, koji bi trebao doprinijeti transparentnosti ovoga sektora, ali iz kojega su izuzete vjerske organizacije.²⁴

Ti su ustupci nacionalističkim i konzervativnim vjerskim zahtjevima objašnjivi jedino time da stranka i danas nije sigurna u vlastiti *raison d'être*, a onda i ne može uvjerljivo i dosljedno vladati. Ako ne želimo da se ostvari Savkino proročanstvo o tristo godina bez socijaldemokracije u Hrvatskoj, SDP se treba vratiti u lijevi kvadrant klasnog rascjepa sa *slike 1*. Između 1988. i 2012. dohodovna nejednakost (mjerena GINI indeksom) u Hrvatskoj je porasla s 0,27 na 0,32.²⁵ Iako po UN-ovu indeksu društvenog razvoja Hrvatska spada u kategoriju najrazvijenijih zemalja

svijeta, kada se taj indeks ponderira za nejednakost, pada u nižu kategoriju. Jednostavno rečeno, dobrobiti razvoja u Hrvatskoj nejednako su raspoređene, što je vidljivo i po tome da je Hrvatska među pet europskih zemalja s najvišim rizikom siromaštva, uz trajne probleme visoke nezaposlenosti. Pad životnog standarda i rast nejednakosti znači da za sve veći broj naših sugrađana suštinsko pitanje postaje ono gole egzistencije. Takvi su uvjeti prirodno stanište za politike isključivosti, u kojima je lako kao političko rješenje ponuditi etiketiranje Drugoga. U takvom kontekstu nema puno smisla retorički se zalagati za ljudska prava, zagovarati ravnopravnost, pa ni usvajati neke dobre zakone. Borba protiv nacionalizma i isključivosti ne vodi se na terenu identitetskih rasprava, već kroz nastojanje da se svojim sugrađanima osigura egzistencijalna sigurnost i ljudski dignitet.

Bilješke

- 1 Vujić, A. (2014). *Hrvatska i Ljevica*. Zagreb: Ljevak.
- 2 Dolenc, D. (2011). Kukuriku s onoga svijeta. http://h-alter.org/vijesti/kukuriku-s-onoga-svijeta__ (pristupljeno 4. prosinca 2014.)
- 3 Callinicos, A. (2001). *Against the Third Way*. London: Polity.
- 4 Fraser, N. (2013). A Triple Movement? Parsing the Politics of Crisis after Polanyi. *New Left Review*. 81: 119–132.
- 5 Political Ramifications of the EU crisis. Konferencija održana na Centru za Europske studije Sveučilišta Harvard. <https://www.youtube.com/watch?v=Prmd9IZM8DY&list=UUUqIbImFVzz5Wj1rUuQxcw> (pristupljeno 4. prosinca 2014.)
- 6 Izjava premijera Zorana Milanovića na skupu HSU-a 29. listopada 2014. <http://radioposavina.com/?p=520> (pristupljeno 4. prosinca 2014.)
- 7 Judt, T. (2011). *Ill Fares the Land*. London: Penguin.
- 8 Schmidt, V. A. i Thatcher, M. (2013). *Resilient Liberalism in Europe's Political Economy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 9 Chalmers, D. i Lodge, M. (2003). *The Open Method of Co-ordination and the European Welfare State*. LSE CARR Discussion Paper. No. 11.
- 10 Mario Draghi, predsjednik Europske središnje banke, u intervjuu za *Wall Street Journal* izjavio je da je "europski socijalni model gotov". Europe's Banker Talks Tough. *The Wall Street Journal*. 24. veljače 2012.
- 11 Izlaganje na Sveučilištu Harvard, vidi bilješku br. 5.
- 12 Bohle, D. i Greskovits, B. (2013). *Capitalist Diversity on Europe's Periphery*. Ithaca: Cornell University Press.
- 13 King, L. P. (2007). Central European Capitalism in Comparative Perspective. U: Hancké, B., Rhodes, M. i Thatcher, M. (ur.). *Beyond Varieties of Capitalism*. Oxford: Oxford University Press.
- 14 Ost, D. (2005). *The Defeat of Solidarity*. Ithaca: Cornell University Press; Innes, A. (2014). The Political Economy of State Capture in Central Europe. *Journal of Common Market Studies*. 52 (1): 88–104.
- 15 Lipset, S. M., Rokkan, S. (1967). *Party Systems and Voter Alignments: Cross national Perspectives*. New York: The Free Press.
- 16 Ost, D. (2005). *The Defeat of Solidarity*. Ithaca: Cornell University Press.
- 17 Za pregled domaćih istraživanja vidi Dolenc, D. (2012). The Absent Socioeconomic Cleavage in Croatia: a Failure of Representative Democracy? *Politička misao*. 49 (5): 69–88.
- 18 Ost, D. (2005). *The Defeat of Solidarity*. Ithaca: Cornell University Press.
- 19 Kasapović, M. (1995). Izborni rezultati – analiza. *Erasmus*. 3 (14): 3–23.
- 20 Dolenc, D. (2013). *Democratic Institutions and Authoritarian Rule in Southeast Europe*. Colchester: ECPR Press.
- 21 Vujić, A. (2014). *Hrvatska i Ljevica*. Zagreb: Ljevak.
- 22 Burno na odboru za branitelje. *Jutarnji list*. <http://www.jutarnji.hr/s-braniteljima-dogovorena-odgoda-primjene-zakona-o-mirovinskom-osiguranju-1248191/> (pristupljeno 5. prosinca 2014.)
- 23 Platforma 112 (2014). Ocjena reformskih kapaciteta Vlade RH u protekle tri godine mandata u odnosu na zahtjeve Platforme 112.
- 24 Upucavanje crkvi. Intervju s Marinom Škrabalo za portal *Novosti*. <http://www.portalnovosti.com/marina-skrabalo-upucavanje-crkvi> (pristupljeno 5. prosinca 2014.)
- 25 Državni zavod za statistiku (2012); Nestić, D. (2003). *Inequality in Croatia in the Period from 1973 to 1998*. Occasional Paper. No. 17. Zagreb: Institut za javne financije; Nestić, D. (2005). Raspodjela dohotka u Hrvatskoj: što nam govore podaci iz ankete o potrošnji kućanstava? *Financijska teorija i praksa*. 29 (1): 59–73. ■